

Paauglių lytinės elgsenos ir psichoemocinės būsenos sąsaja

Straipsnyje pateikiami 11–12 klasių mokinių lytinių santykių paplitimo rodikliai psichoemocinės būsenos subjektyvaus vertinimo ir rizikingos elgsenos kontekste. Tyrimas atliktas pagal anoniminės anketinės apklausos metodą, apklausti tūkstantis trisdešimt penki 16–19 metų amžiaus mokiniai (385 vaikinai ir 650 merginų).

Nustatyta, kad daugiau negu trečdalis (36,1 proc.) tyrime dalyvavusių paauglių yra turėję lytinius santykius. Tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad lytiškai aktyvūs paaugliai statistiškai patikimai dažniau, palyginti su seksualinės patirties neturinčiais bendraamžiais, nesijaučia laimingi, patiria pyktį, agresiją bei įtampą mokykloje, yra galvoję apie savižudybę. Paauglių problemos (rūkymas, alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų vartojimas, ankstyvi lytiniai santykiai, prasta psichoemocinė būseną) turi bendras ištakas ir yra tarpusavyje susijusios, todėl jas būtina spręsti kompleksiskai, o intervencines priemones susieti tarpusavyje.

The article presents parameters related to spreading of sexual relations among 11–12th form school learners in the context of psychoemotional state subjective evaluation and risk behavior. The research was carried out using the method of anonymous questionnaire-based surveying. 1035 school learners aged 16–19 (including 385 boys and 650 girls) took part in the survey.

The results indicate that over one third (36.1 per cent) of the research participants have had sexual relations. The research results also reflect that sexually active adolescents more often (with statistical significance) feel unhappy, experience anger, aggression and tension at school and have thought about committing suicide, in comparison with their contemporaries who have no sexual experience. Adolescent problems (like smoking, abuse of alcohol and other narcotics, early sexual relations and poor psychoemotional states) have common roots and are interrelated; therefore, they should be solved in a complex way as a whole, and intervention measures should be related with each other.

Įvadas

Pastaruju metu paauglių lytinė elgsena ir su ja susijusios problemos yra daugelio Lietuvoje atliekamų mokslinių tyrimų (L. Bulotaitė ir kt., 2000; A. G. Davidavičienė, 1999; L. Jaruševičienė, 1998, 2001; A. Razmienė, G. Namajūnaitė, 2004; D. Ruzgaitė, I. Patašiūtė, R. Jakubčionytė, 2002; S. Ustilaitė, 2000) akiratyje ir išryškina ankstyvos paauglių lytinių santykių raidos tendencijas. Paauglių seksualinio patyrimo problema tampa vis aktualesnė, nes daugėja lytiškai aktyvių paauglių ir vis jaunesni nepilnamečiai įgyja seksualinės patirties. Be stiprių dvasinių išgyvenimų realizuojamas seksualumas sutrikdo paauglio asmenybės fizinės, psichinės ir dvasinės raidos darną. Anot K. Wojtyłos (1994), taip paniekinama žmogaus dvasia¹.

Ankstyva lytinė patirtis yra susijusi su įvairiomis sveikatos problemomis (paauglių nėštumas, lytiškai plintančios infekcijos, narkotinių medžiagų vartojimas, psichinės sveikatos problemos). Lytiniu būdu plintančios infekcijos (LPI) mergaitėms kelia žymiai didesnę riziką nei suaugusioms moterims dėl anatominių ir fiziologinių ypatumų. Pirmiausia skiriasi gimdos kaklelio ir makšties epitelio sandara, mergaitės epitelis yra pažeidžiamesnis, gleivės plonesnės, makšties rūgštingumas mažesnis, todėl lengviau patenka infekcijos. LPI pavojus išauga daugėjant lytinių partnerių. Infekcijų skaičius atvirkščiai proporcingas amžiui ir tiesiogiai – lytinių partnerių skaičiui².

Dažnas ankstyvų seksualinių santykių padarinys yra nepilnamečių mergaičių nėštumas. Paauglių motinų kūdikiams gresia žymiai didesnės komplikacijos ir smarkiai padažnėja mirtingumas nei vyresnio amžiaus motinų kūdikių. Jaunesnių nei 15 metų paauglių nėštumo komplikacijų dažnis yra 60 proc. didesnis nei bendros vaisingo amžiaus moterų populiacijos ir 2,5 karto didesnis nei 20–24 metų amžiaus moterų grupėje. Jei mama yra jaunesnė nei 15 metų amžiaus, dvigubėja rizika, jog kūdikis gims mažesnio nei 2500 gramų svorio. Jei mama jaunesnė nei 17 metų amžiaus, tris kartus didėja tikimybė, jog kūdikis mirs per pirmas 28 gyvenimo dienas³.

L. Jaruševičienės (1998), A. Razmienės, G. Namajūnaitės (2004), L. B. Whitbeck, R. D. Conger, R. L. Simons, Mei-Ying Kao (1993) tyrimų duomenys atskleidžia, kad ankstyvi lytiniai santykiai yra susiję su rizikingos elgsenos problemomis – rūkymu, alkoholio, narkotikų vartojimu, bėgimu iš pamokų. Visa tai rodo būtinybę mokslškai spręsti ankstyvos paauglių seksualinės raiškos problemą, ieškoti psichopedagoginės korekcijos galimybių.

T y r i m o o b j e k t a s – 11–12 klasių mokinių lytinė elgsena.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti paauglių lytinės elgsenos ir psichoemocinės būsenos sąsajas.

U ž d a v i n i a i

1. Nustatyti paauglių lytinių santykių paplitimo tendencijas atskirose amžiaus ir lyčių grupėse.

2. Atskleisti paauglių lytinių santykių paplitimą psichoemocinės būsenos subjektyvaus vertinimo ir rizikingos elgsenos kontekste.

Tyrimo imties charakteristika ir metodai

Tyrimo dalyvavo Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės, Utenos, Tauragės, Telšių apskričių miestų arba rajonų bendrojo lavinimo mokyklų 11–12 klasių mokiniai. Tyrimo imtis reprezentuoja Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų 11–12 klasių situaciją. Bendrojo lavinimo mokyklų atranka vykdyta iš ŠMM bendrojo lavinimo mokyklų sąrašo atsitiktinės atrankos būdu, suteikiant galimybę patekti visų Lietuvos apskričių, didmiesčių, mažų miestelių ir kaimo mokykloms.

Pagrindinis tyrimo metodas – *anoniminė anketinė apklausa*. Iš anksto pagal mažiausių tiriamųjų reiškinų paplitimo metodiką nustatyta, kad patikimiems rezultatams gauti anketas reikėtų pateikti apie 1500 mokinių, jei anketų grąža siektų apie 70 proc. Iš grąžintų anketų tyrimui atrinktos tik visiškai užpildytos. Nuo planuoto skaičiaus faktiškai į duomenų bazę įtraukta 69,0 proc. mokinių anketų, t. y. 1035 mokinių duomenys iš 22 mokyklų:

34,2 proc. mokinių mokėsi gimnazijose, 65,8 proc. – bendrojo lavinimo mokyklose, 48,4 proc. tiriamųjų mokėsi 11-ose, 51,6 proc. – 12-ose klasėse. Tiriamos mokinių populiacijos demografinė charakteristika pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Tiriamos mokinių populiacijos demografinė charakteristika (proc.)

Amžius (metais)	Vaikinai % N=385	Merginos % N=650	Iš viso % N=1035
16	1,0	1,2	1,2
17	36,1	36,6	36,4
18	47,8	52,0	50,4
19	15,1	10,2	12,0
Nuolatinė gyvenamoji vieta*			
miestas	52,0	53,1	52,7
mažas miestelis, kaimas	48,0	46,9	47,3

*Gyvenamąją vietą nurodė patys respondentai

Tyrimo rezultatai

11–12 klasių mokinių lytinės elgsenos ypatumai. Paauglystės laikotarpiu ypač išreikštas domėjimasis priešingos lyties asmeniu, abipusė berniukų ir mergaičių draugystė. Artimas ryšys su bendraamžiu – tai vienas iš savęs pažinimo būdų, galimybė patirti ir atskleisti savo bei pažinti kito asmens individualumą. Toks ryšys sudaro sąlygas skleistis unikaliai bręstančio žmogaus vyriškumui arba moteriškumui, kurti naujo psichinio artumo pojūčio išgyvenimo pamatą. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau negu pusė abiejų lyčių (56,1 proc.) respondentų – 54,8 proc. berniukų ir 56,9 proc. mergaičių draugauja su priešingos lyties atstovu. Kita vertus, dėl sustiprėjusio lytinio potraukio ir psichinių stabdžių nebuvimo yra didesnė tikimybė pradėti lytinį gyvenimą. Tačiau anksti pradėtas lytinis gyvenimas, nepaisant būtinų asmenybės raidos etapų, kelia pavojų brandžios asmenybės tapsmui.

Vertinimo kriterijumi pasirinkus lytinių santykių turėjimą ar neturėjimą ir priklausomybę nuo amžiaus, siekta atskleisti 11–12 klasių mokinių lytinių santykių paplitimą atskirose amžiaus ir lyčių grupėse (2 lentelė).

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugiau negu trečdalis (36,1 proc.) respondentų yra turėję lytinius santykius. Seksualinį patyrimą turinčių tiek vaikinių, tiek merginų procentiniai dažniai didėjant amžiui didėja. Tarp respondentų septyniolikmečių lytinius santykius yra turėję ketvirtadalis (25,5 proc.), aštuoniolikmečių – 39,7 proc. ir devyniolikmečių – daugiau negu pusė (55,6 proc.), $p < 0,0001$. Vertinant šiuos duomenis pagal lytį, išryškėja, kad iš visų tyrime dalyvavusių vaikinių lytinius santykius yra turėję beveik pusė (47,3 proc.), o iš visų merginų – beveik trečdalis (29,5 proc.). Vaikinių, turėjusių seksualinį patyrimą, procentiniai dažniai pusantrą karto didesni negu merginų ($p < 0,0001$).

Palyginus gimnazijų ir bendrojo lavinimo mokyklų bei miesto ir mažų miestelių ar kaimo tiriamuosius statistikai patikimo skirtumo nenustatyta.

2 lentelė. Lytinių santykių paplitimas atskirose amžiaus ir lyčių grupėse (proc.)

Amžius	Lytiniai santykiai	Lytis		Iš viso tiriamųjų (N=1035)
		Vaikinai (N=385)	Merginos (N=650)	
16 metų	Turėjo	50	-	16,7
	Neturėjo	50	100	83,3
17 metų	Turėjo	41,0	16,4	25,5
	Neturėjo	59,0	83,6	74,5
18 metų	Turėjo	46,2	36,1	39,7
	Neturėjo	53,8	63,9	60,3
19 metų	Turėjo	65,5	47,0	55,6
	Neturėjo	34,5	53,0	44,4
Iš viso	Turėjo	47,3	29,5	36,1
	Neturėjo	49,3	75,1	63,9

Pastaba. Į duomenų bazę atsitiktinės atrankos būdu pateko tik 12 šešiolikmečių respondentų, todėl jų duomenys straipsnyje nėra išsamiai analizuojami.

Tyrimo metu gauti vienuoliktų klasių lytinių santykių paplitimo rodikliai (lytinius santykius yra turėję 29,9 proc.) sutampa su Vilniaus visuomenės sveikatos centro 2004 metais atlikto Vilniaus miesto 8–11 klasių mokinių rizikingos elgsenos tyrimo duomenimis. Kas trečias vienuoliktokas yra turėjęs lytinius santykius (39,1 proc. vaikinių ir 25,8 proc. merginų).

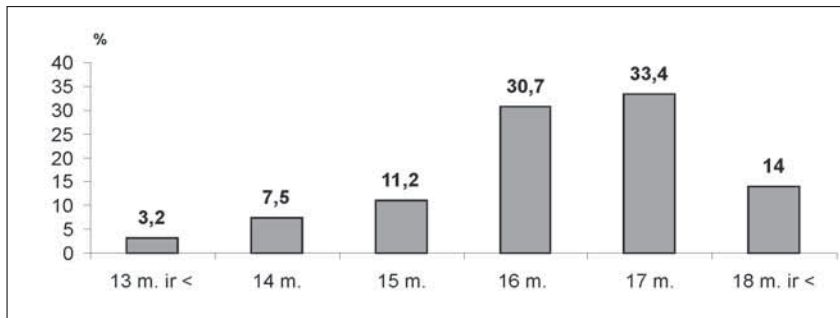
Tyrimo metu gauti paauglių lytinių santykių paplitimo rodikliai, lyginant su tyrimų duomenimis, gautais 1998–1999 metais, yra kiek didesni. L. Jaruševičienės (1998) Kauno miesto vidurinių ir profesinių mokyklų tyrimo duomenimis, tirtoje 13–18 metų amžiaus respondentų grupėje 26,5 proc. respondentų (35,5 proc. vaikinių ir 17,5 proc.) merginų yra turėję lytinius santykius. S. Ustilaitės (1999) tyrimo duomenimis, 14–17 metų amžiaus grupėje lytiškai aktyvių paauglių dalis taip pat buvo mažesnė ir sudarė daugiau negu dešimtadalį (13,4 proc.). 16–17 metų amžiaus grupėje seksualinį patyrimą turinčių vaikinių buvo 26,3 proc., o merginų – 15,5 proc.

Lytiškai aktyvių paauglių – tiek vaikinių, tiek merginų – padaugėjo. Jaunų žmonių lytinių santykių paplitimą galima paaiškinti mūsų visuomenės lytinio elgesio normų pasikeitimu į liberalesnes, visuomenės morale, lyčių socialinio elgesio stereotipų kaita. Vieša visuomenės nuomonė nesmerkia jaunų žmonių seksualinio aktyvumo. Neišitikybė, gyvenimas nesusituokus, lytinis palaidumas šiuolaikinėje visuomenėje vis labiau toleruojami. Rinkos ekonomika, globalizacija ir masinė kultūra skatina vartotojišką, pragmatinių vertybių plitimą. Šiomis vertybėmis besivadovaujantis požiūris keičia tarpusavio bendravimą, kuris virsta daiktiška, pragmatine sąveika.

Gilinantis į paauglių lytinės elgsenos ypatumus, anketoje buvo pateiktas klausimas: „Ar šiuo metu gyveni lytinį gyvenimą?“. Į šį klausimą teigiamai atsakė beveik trečdalis (30,6 proc.) vaikinių ir penktadalį (19,2 proc.) merginų. Šie procentiniai dažniai yra mažesni (vaikinių penktadaliu, o merginų dešimtadaliu), palyginti su turėjusiais lytinius santykius. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kai kurie mokiniai turėjo atsitiktinius lytinius santykius. Pastarieji yra susiję su didesne rizika jaunų žmonių ne tik lytinei, bet ir psichinei sveikatai. Tikimybė, kad paaugliai sugebės sukurti ilgalaikius santykius, nėra didelė. Dviejų žmonių

buvimas kartu nėra paprastas santykis. Jam reikalingas dvasinis, emocinis-psichinis subrendimas. Tokia sąjunga galima tuomet, kai elgesys nėra lemiamas biologinių ar egoistinių poreikių, troškimų, priklausomybės.

Pirmasis seksualinis patyrimas asmeniui yra ypač svarbus, kadangi imprintingo mechanizmu užfiksuojamas santykio su partneriu įspūdis tolesniame gyvenime įgyja besąlygišką, autonominę reikšmę. Kartais jis palieka neišdildomą pėdsaką visam gyvenimui. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokio amžiaus būdami respondentai turėjo pirmąją seksualinę patirtį (1 paveikslas).



1 pav. Lytiškai aktyvių paauglių pirmųjų lytinių santykių pasiskirstymas pagal amžių

Matyti (1 paveikslas), kad dauguma respondentų pirmą seksualinę patirtį turėjo būdami šešiolikos (30,7 proc.) ar septyniolikos (33,4 proc.) metų amžiaus. Dauguma paauglių, turinčių seksualinį patyrimą, jį įgijo iki 18 metų.

Vilniaus visuomenės sveikatos centro atlikto tyrimo duomenimis (2004), dauguma pradėjusių lytinį gyvenimą berniukų pirmuosius lytinius santykius turėjo 16, o mergaičių – 17–18 metų amžiaus⁴.

Palyginus šiuos duomenis su L. Jaruševičienės (1998) ir S. Ustilaitės (1999) tyrimų duomenimis, išryškėja, kad seksualinių santykių pradžia dviem metais vėlesnė. S. Ustilaitės (1999) tyrimų duomenimis daugiau negu trečdalis respondentų pirmą seksualinį patyrimą turėjo 14 ir 15 metų amžiaus, o L. Jaruševičienės (1998) tyrimo duomenimis, iki 16 metų pirmuosius seksualinius santykius turėjo daugiau nei pusė (51,8 proc.) paauglių.

Psichoemocinė būsena, žalingi įpročiai ir lytinis elgesys. Siekdami išsiaiškinti mokinių psichoemocinę būseną, anketoje respondentų paprašėme įvertinti kai kurias savo psichologines būsenas ir jausmus: laimingumą, suicidinius ketinimus, pykčio, agresijos apraiškas, taip pat nesuderinamo su mokinio taisyklėmis elgesio dažnį. Mokiniai atsakė ir į klausimą apie nerimo ir įtampos mokykloje jausmus bei jų dažnumą. Tiriamieji pateikė atsakymus pasirinkdami vieną iš galimų atsakymo variantų. Gauti rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

Laimingi nesijaučia beveik trečdalis (31,3 proc.) paauglių, turėjusių lytinius santykius, ir ketvirtadalis (25,0 proc.) respondentų, neturėjusių lytinių santykių, visiškai nelaimingi jaučiasi atitinkamai – 1,7 proc. ir 2,9 proc.

3 lentelė. 11–12 klasių mokinių psichoemocinės savijautos, elgesio ir seksualinės patirties rodikliai (proc.)

	Neturintys seksualinės patirties N=661	Turintys seksualinę patirtį N=374
Laimės pojūtis	P<0,02	
Labai laimingas (-a), pakankamai laimingas (-a)	73,4	65,8
Laimingas (-a) nesijaučia	25,0	31,3
Visiškai nelaimingas (-a)	1,7	2,9
Nerimas ir įtampa mokykloje	P<0,003	
Mokykloje jaučiasi ramiai ir saugiai, kartais jaučia įtampą	86,7	79,7
Nuolat jaučia įtampą	13,3	20,3
Savižudybės	P<0,003	
Niekada apie tai negalvojo	63,2	55,6
Kartais kildavo tokios mintys	30,0	31,8
Dažnai galvoja apie savižudybę, rimtai kūrė planus, kaip tai padaryti, bandė žudyti	6,8	12,6
Pyktis, agresija	P<0,001	
Retai arba tokių jausmų nepatiria	91,2	84,5
Dažnai arba beveik nuolat	8,8	15,5
Elgiasi priešingai, nei reikalauja mokinio elgesio taisyklės	P<0,0001	
Taip nesielgia, retai	97,7	91,2
Beveik nuolat, dažnai	2,3	8,8

Nerimo ir įtamos mokykloje jausmai būdingi vidutiniškai kas penktam 11–12 klasės mokinui, turėjusiam lytinius santykius.

Vertinant suicidines nuostatas ir ketinimus paaiškėjo, kad beveik trečdaliui respondentų minčių apie savižudybę kyla kartais, 12,6 proc. paauglių, turinčių seksualinę patirtį, tokios mintys kyla dažnai, o neturinčių šios patirties, dažnai galvojančių apie savižudybę, rimtai kuriančių planus, kaip tai padaryti, ir bandžusių nusižudyti, yra perpus mažiau (6,8 proc.).

Pykčio ir agresijos jausmus nuolat arba dažnai patiria vidutiniškai kas dešimtas paauglys, 8,8 proc. 11–12 klasių mokinių, turėjusių lytinius santykius, dažnai arba nuolat elgiasi priešingai, nei to reikalauja mokinio elgesio taisyklės. Pykčio ir agresijos jausmai labiau būdingi lytiškai aktyviems paaugliams (15,5 proc.), palyginti su šios patirties neturinčiais bendraamžiais (8,8 proc.) $p<0,001$.

Aptariant lytinę patirtį turinčių ir šios patirties neturinčių paauglių emocinės būsenos skirtumus, verta pastebėti, kad panašius duomenis gauna ir užsienio tyrinėtojai⁵. R. E. Rector, K. A. Johnson, L. R. Noyes pateikiami 6500 14–17 metų amžiaus paauglių lytinės elgsenos tyrimo duomenys atskleidžia, kad seksualiai aktyvūs paaugliai kur kas dažniau kenčia nuo depresijos: mergaitės beveik tris kartus dažniau, berniukai beveik du su puse karto. Depresijumas šiuo atveju suprantamas ne kaip klinikinė diagnozė, bet kaip besitęsianti nelaimingumo būseną. Diskutuojama, ar tokie duomenys susiję su tiesiogine

seksualinio aktyvumo įtaka psichologinei būsenai, ar tai susiję su bendrais socialiniais faktoriais. Detalus statistinis lyties, amžiaus, rasės, pajamų faktorių įtakos vertinimas parodė, kad panašių pajamų, amžiaus, tos pačios lyties lytiškai aktyvūs paaugliai yra labiau linkę į depresiją nei tie, kurie neįsitraukė į seksualinį gyvenimą. Tyrimai taip pat rodo, kad suicidiniai bandymai irgi dažnesni tarp seksualiai aktyvių paauglių: mergaičių beveik tris kartus, berniukų – aštuonis kartus. Šie tyrimų duomenys gali būti interpretuojami įvairiai. Paprastai diskusijos centre yra klausimas, kaip paaiškinti minėtus duomenis. Ar depresiški paaugliai labiau linkę įsitraukti į ankstyvus lytinius santykius, ar, priešingai, lytiškai aktyvūs paaugliai tampa depresiški? Tikėtina, kad daugeliu atvejų seksualinis aktyvumas didina depresiškumą. Tokią prielaidą leidžia daryti tyrimų duomenys, rodantys, kad dauguma lytiškai aktyvių paauglių apgailestauja įsitraukę į lytinius santykius ir mano, jog reikėjo palaukti. S. Ustilaitės (2000) mokslinių tyrimų duomenys taip pat rodo, kad ankstyva paauglių seksualinė patirtis susijusi su skaudžiais išgyvenimais (gėdos ir kaltės jausmais, išsiskyrimu su draugu(-e), nusivylimu ir pažeminimu, pykčiu ir nevirtimi), tai leidžia teigti, kad neigiamai veikia psichoemocinę paauglių sveikatą. Šie tyrimai patvirtina ir praktikų pastebėjimus, kad ankstyvi lytiniai santykiai sukelia emocinę aklavietę. Lytinis artumas nesuteikia emocinio artumo ir saugumo jausmo savaime, o paaugliams tik dar labiau komplikuoja santykius. Pastebėta, kad pradėjus lytinį gyvenimą santykiai tampa skurdesni, siaurėja bendrų interesų erdvė, mažėja draugų ratas, stiprėja savęs kaltinimo ir tuštumo jausmas.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad žalingų įpročių turintys paaugliai statistiškai patikimai dažniau yra lytiškai aktyvūs. Nustatyta, jog lytinius santykius turėjo 23,9 proc. mokinių, kurie nerūko ar bandė rūkyti, ir 60,8 proc. rūkančių mažiausiai kartą per savaitę, $p < 0,0001$; 31,4 proc. nevartojančių alaus arba vartojančių tik per šventes ir 53,0 proc. vartojančių alų mažiausiai kartą per savaitę, $p < 0,0001$; 35,1 proc. nevartojančių vyno arba vartojančių tik per šventes ir 58,6 proc. vartojančių vyną bent kartą per savaitę, $p < 0,0001$; 32,1 proc. nevartojančių degtinės ir kitų stipriųjų gėrimų arba vartojančių tik per šventes ir 60,7 proc. vartojančių degtinę ir kitus stipriuosius gėrimus bent kartą per savaitę, $p < 0,0001$.

L. Jaruševičienės (1998), A. G. Davidavičienės (1999), A. Razmienės, G. Namajūnaitės (2004) tyrimų duomenys šiuos rezultatus patvirtina – ankstyvi lytiniai santykiai yra rizikingos elgsenos sindromo komponentas.

Išvados

1. Paauglių lytinių santykių plitimas, seksualinė patirtis nesulaukus pilnametystės ir nesusituokus išryškina ankstyvos paauglių lytinių santykių raidos tendencijas ir tikslingos bei kryptingos pedagoginės veiklos būtinybę. Ja būtų siekiama derinti konkrečių žinių lytiškumo klausimais perteikimą su bendražmogiškų vertybių, valios ugdymu ir asmens brandinimu šeimai.

2. Tyrimo metu nustatyta, kad egzistuoja sąsaja tarp ankstyvos seksualinės patirties ir prastos psichoemocinės būsenos: lytiškai aktyvūs paaugliai statistikai patikimai dažniau nei šios patirties neturintys bendraamžiai nesijaučia laimingi ar jaučiasi visiškai nelai-

mingi, nuolat jaučia pyktį ir agresiją, nerimą ir įtampą mokykloje, dažniau galvoja apie savižudybę, rimtai kūrė planus, kaip tai padaryti, bandė žudytis, taip pat dažniau elgiasi priešingai, nei reikalauja mokinio elgesio taisyklės.

3. Paauglių problemos (rūkymas, alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų vartojimas, ankstyvi lytiniai santykiai, prasta psichoemocinė būseną) turi bendras ištakas ir yra tarpusavyje susijusios, todėl jas būtina spręsti kompleksiskai ir intervencines priemones susieti tarpusavyje.

NUORODOS

- ¹ *Wojtyla K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994. P. 51.
- ² *Basevičienė I., Labanauskas L., Butylkina R., Čigriejienė V.* Chlamydia trachomatis infekcija tarp lytiškai aktyvių paauglių // *Medicina*. 2001. 37 tomas. Nr. 7. P. 667.
- ³ Paauglystės reikšmė ir įtaka visuomenės sveikatai // PSO Paauglių sveikatos programa sveikatos priežiūros specialistams. 2006. P. B–14.
- ⁴ *Razmienė A., Namajūnaitė G.* Vilniaus miesto 8–11 klasių moksleivių rizikingos elgsenos ypatumai // www.vilniausvc.lt. 2006 09 20.
- ⁵ *Rector R. E., Johnson K. A., Noyes L. R.* Sexually Active Teenagers Are More Likely To Be Depressed And To Attempt Suicide // *A Report of the Heritage Center for Data Anglysis*. CDA03-04. June 2. 2003. P. 8. // www.heritage.org/Research/Family/cda0304.cfm

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Basevičienė I., Labanauskas L., Butylkina R., Čigriejienė V.* Chlamydia trachomatis infekcija tarp lytiškai aktyvių paauglių // *Medicina*. 2001. T. 37. Nr. 7.
2. *Bulotaitė L., Davidavičienė A. G., Lekarevičiūtė A., Trakinskienė L.* Gatvės vaikų, esančių institucijose, svaiginančių medžiagų vartojimo ir seksualinio elgesio greitas įvertinimas bei atsakas: tyrimų medžiaga. Vilnius. 2000.
3. *Davidavičienė A. G.* Alkoholi ir kitus narkotikus vartojantys moksleiviai: tyrimo duomenys. Vilnius. 1999.
4. *Jaruševičienė L.* Paauglių lytinės elgsenos ir žinių tyrimas // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 1998. Nr. 6.
5. Paauglystės reikšmė ir įtaka visuomenės sveikatai // PSO Paauglių sveikatos programa sveikatos priežiūros specialistams. 2006.
6. *Razmienė A., Namajūnaitė G.* Vilniaus miesto 8–11 klasių moksleivių rizikingos elgsenos ypatumai // www.vilniausvc.lt. 2006 09 20.
7. *Rector R. E., Johnson K. A., Noyes L. R.* Sexually Active Teenagers Are More Likely To Be Depressed And To Attempt Suicide // *A Report of the Heritage Center for Data Anglysis*. CDA03-04. June 2. 2003. P. 8. // www.heritage.org/Research/Family/cda0304.cfm
8. *Ruzgaitė D., Patašiūtė L., Jakubčionytė R.* Paauglių žinios apie reprodukcinę sveikatą ir ankstyva lytinio gyvenimo patirtis // Lietuvos akušerija ir ginekologija. 2002. T. V. P. 281–286.
9. *Ustilaitė S.* Lietuvos moksleivių lytinis elgsensys ir žinios apie ŽIV/AIDS // Dešimt metų su AIDS: Rytų ir Centrinės Europos kongresas aptartį geriausią AIDS, kitų lytiškai plintančių ligų ir narkomanijos prevencijos patirtį. Vilnius. 1999. P. 48.
10. *Ustilaitė S.* Moksleivių pirmųjų lytinių santykių motyvai // *Pedagogika*. 2000. T. 42. P. 20–27.
11. *Ustilaitė S.* Paauglių pirmųjų lytinių santykių patirties poveikis tolimesniai jų lytiniam elgesiui // *Pedagogika*. 2000. T. 43. P. 147–153.

12. *Wojtyła K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994. P. 51.
13. *Whitbeck L. B., Conger R. D., Simons R. L., Kao Mei-Ying.* Minor Deviant Behaviors and Adolescent Sexual Activity // *Youth&Society*. 1993. Vol. 25. No. 1.

Gauta: 2007 01 05

Parengta spaudai: 2007 04 03

Stasė USTILAITĖ, Vida JUŠKELIENĖ, Algirdas PETRONIS

THE RELATIONSHIP BETWEEN ADOLESCENTS' SEXUAL BEHAVIOUR AND THEIR PSYCHOEMOTIONAL STATE

S u m m a r y

Recently, sexual behavior of adolescents and related problems has become the scope of numerous cases of scientific research carried out in Lithuania. They reflect developmental trends of adolescent sexual relationships. The issue of adolescent sexual experience is becoming increasingly acute due to the increasing number of sexually active adolescents and due to constantly decreasing age periods of adolescents having sexual experience.

Early sexual experience is related with different health problems (adolescent pregnancy, sexually transferred infections, drug abuse and psychical health problems). A frequent outcome of early sexual relations is juvenile pregnancy of girls.

The object of the research is sexual behavior of 11–12th form school learners.

The **aim** of the present article is to disclose interrelationships among adolescent sexual behavior, psychoemotional states and risk behavior.

The **objectives** of the research:

1. To distinguish trends of the spreading of adolescent sexual relations in age and gender groups.
2. To disclose interrelations between adolescent psychoemotional states and early sexual experiences.

Research sample characteristics and methods applied. The research involved 11 – 12th form school learners from general education schools located in regions of Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Alytus, Marijampolė, Utena, Tauragė and Telšiai. The main method applied during the research was *anonymous questionnaire-based surveying*. 1035 school learners aged 16 – 19 (including 385 boys and 650 girls) took part in the research.

Peculiarities of 11–12th form school learner sexual behavior. The research authors had a goal to disclose spreading of 11 – 12th form school learner sexual relations in different age and gender groups on the basis of the criterion of presence or absence of sexual relations and their dependency on the age group. It was distinguished that over one third of the research participants (36.1 per cent) have had sexual relations. The percentage of both boys and girls having had sexual relations increases simultaneously with their age. The percentage of seventeen-year-olds having had sexual experience is approximately one fourth (25.5 per cent); meanwhile, this number is equal to 39.7 per cent among eighteen-year-olds and more than half (55.6 per cent) among nineteen-year-olds ($p < 0.0001$). When calculating the said results according to gender groups, it becomes clear that almost half (47.3 per cent) of all the boys participating in the research have had sexual relations; meanwhile, this number equals to almost one third (29.5 per cent) among girls. The percentage of sexually experienced boys is often 1.5 times higher than that of girls ($p < 0.0001$).

To have a deeper insight into peculiarities of adolescent sexual behaviour, the following question was included in the questionnaire: "Do you live a sexual life at present?" Almost one third (30.6 per cent) of boys and nearly one fifth of girls (19.2 per cent) provided positive answers to this question. The above percentages are lower in comparison with the total number of adolescents having ever had sexual relations (by one fifth in the case of boys and by one tenth in the case of girls). This allows making a hypothesis that part of the pupils have had accidental sexual relations. The above-mentioned kind of relations is connected with a higher level of risk for human sexual and psychical health.

The majority of the questionnaire responders acquired their first sexual experiences at the age of sixteen (30.7 per cent) or seventeen (33.4 per cent).

Relations of psychoemotional states, addictions and sexual behaviour. In order to evaluate the responders' psychoemotional states, we asked the research participants to evaluate in the questionnaire some of their psychological states and feelings: happiness, suicidal intentions, manifestations of anger and aggression, as well as the frequency of behavior violating behavioral rules for school learners. The learners also answered the question on school anxiety and feeling tension at school, as well as on the frequency of the above feelings. In this case, the responders had a multiple choice task.

Nearly one third (31.3 per cent) of adolescents having sexual experience do not feel happy, in comparison with one fourth (25.0 per cent) of responders with no sexual experience. The percentages of pupils who feel totally unhappy are 1.7 per cent and 2.9 per cent respectively.

On the average, the feelings of school anxiety and tension are characteristic of every fifth 11–12th form learner having had sexual relations.

The evaluation of suicidal attitudes and intentions indicates that almost one third of the responders sometimes think of committing suicide. 12.6 per cent of the adolescents having sexual experience often have such thoughts, and the number of pupils making serious suicidal plans and having tried to commit it is twice as little (6.8 per cent) in the case of pupils with no sexual experience.

On the average, every tenth adolescent experiences anger and aggression feelings constantly or often. 8.8 per cent of 11 – 12th form learners having sexual experience often or constantly behave on the contrary to the requirements provided in pupil behavior norms. Anger and aggression feelings are more characteristic of sexually active adolescents in comparison with those having no such experience (15.5 and 8.8 per cent respectively, $p < 0.001$).

The analysis of the research data discloses the fact that adolescents having addictions are more often sexually active, with statistical significance. It was distinguished that 23.9 per cent of non-smoking pupils or pupils who have only tried out smoking have sexual relations at least once a week, in comparison with the 60.8 per cent of those who smoke at least once a week ($p < 0.0001$). Meanwhile, 31.4 per cent of those who do not drink beer or only drink during festivities and 53.0 per cent of beer drinkers have sexual relations at least weekly ($p < 0.0001$); 35.1 per cent of pupils who do not use wine or use it only during festivities and 58.6 per cent of weekly wine drinkers have sex once a week or more often ($p < 0.0001$); 32.1 per cent of pupils who do not use vodka or other strong drinks or use them only during celebrations and 60.7 per cent of those using strong drinks at least once a week have weekly sexual relations or have sex more often ($p < 0.0001$).

Adolescent problems (smoking, alcohol and other narcotic substance abuse, early sexual relations, as well as poor psychoemotional states) have common roots and are interrelated. Therefore, they should be solved in a complex way, and intervention measures should be connected as a whole.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: paaugliai, lytinė elgsena, psichoemocinė būseną, rizikinga elgsena.

KEY WORDS: adolescents, sexual behavior, psychoemotional state, risk behavior.

Stasė USTILAITĖ – socialinių mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto Sporto ir sveikatos fakulteto Sveikatos ugdymo katedros docentė. Mokslinių interesų sritis: vaikų sveikata, sveikatos ugdymas, lytinis ugdymas. Adresas: Ateities 1G–26, Vilnius, tel. 8 682 37162.

Stasė USTILAITĖ – doctor of Social Sciences – Education Science, associate professor, Department of Health Education, Faculty of Sports and Health, Vilnius Pedagogical University. The field of scientific research: children's health, health education, sexual education. Address: Str. Ateities 1 G–26, Vilnius, Phone.: +370 682 37162.

Vida JUŠKELIENĖ – biomedicinos mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto Sporto ir sveikatos fakulteto Sveikatos ugdymo katedros docentė. Mokslinių interesų sritis: vaikų sveikata, sveikatos ugdymas. Adresas: Taikos 63–50, Vilnius, tel. 8 688 34575.

Vida JUŠKELIENĖ – doctor of biomedical sciences, associate professor, Department of Health Education, Faculty of Sports and Health, Vilnius Pedagogical University. The field of scientific research: children's health, health education. Address: Str. Taikos 63–50, Vilnius, phone +370 688 34575.

Algirdas PETRONIS – Vilniaus arkivyskupijos šeimos centro vadovas.

Algirdas PETRONIS – leader of Family Center of Vilnius archdiocese.